

## Analyysi

*Sakari Nieminen & Matti Wiberg*

# Noudattaako Faktabaari faktantarkistuskriteereitä? – Kriittinen arvio

Faktantarkistus on ollut viime vuodet valtaisassa nousukiidossa. Toimijoiden määrä alalla on runsastunut<sup>1</sup>, samoin kuin faktantarkistusviittaukset mediassa (Amazeen 2013). Lisäksi toiminnan legitimitetti ihmisten silmissä on vahvistunut (Lowrey 2017). Nykymuodossaan ilmiön alkukotina pidetään Yhdysvaltoja, jossa siitä on myös tullut vakiintunut osa poliittista journalismia (Graves 2016a, 2016b). Faktantarkistus on myös kansainvälistynyt. Vuonna 2015 perustettiin Poynter Instituuttiin kansainvälinen faktantarkistusverkosto<sup>2</sup> ja vuonna 2016 kyseinen verkosto julkaisi faktantarkistuksen periaatekokoelman<sup>3</sup>.

Ilmiö on rantautunut myös Suomeen, ja maassamme on vuodesta 2014 toiminut poliittisesti sitoutumaton faktantarkistusorganisaatio Faktabaari, ollen aktiivinen eritoten vaaleissa<sup>4</sup>. Tässä analyysissä tarkastellaan noudattaako Faktabaari toiminnassaan alalla vakiintuneita faktantarkistuskriteereitä?<sup>5</sup> Miten hyvin se toiminnassaan täyttää niitä ehtoja, joita asialliselle faktantarkistukselle voidaan asettaa ja akateemisessa faktantarkistuskirjallisuudessa on asetettu?

Kriittisessä faktantarkistuskirjallisuudessa on kannettu huolta siitä, että mediakuluttajat voivat jäädä epävarmoiksi, jos tarkistustyötä ei tehdä kunnolla. Tällöin kuluttajat eivät voi tietää, mihin kannattaa uskoa. (Marietta ym. 2015). Onkin perusteltua analysoida sitä, millaisia ratkaisuja Faktabaari tarkistuksissaan tekee. Aluksi käymme läpi faktantarkistuksen yleisiä käytänteitä ja kuvaamme lyhyesti Faktabaarin toimintaa. Tämän jälkeen erittelemme faktantarkistusta koskevaa tutkimusta sekä ilmiön kritiikkiä. Sitten esittelemme käyttämämme kriteeristön ja kuvailemme tutkimusaineistomme eli Faktabaarin julkaisemien tarkistusten pääpiirteet. Lopuksi erittelemme analyysimme tulokset ja johtopäätökset.

### Faktantarkistuksen käytänteet

Faktantarkistus on julkisuudessa esitettyjen, erityisesti poliittisten väitteiden totuudenmukaisuuden arviointia. Tarkoituksena on selvittää, mikä on vaikkapa jonkun poliitikon blogi-

kirjoituksessaan esittämän väitteen totuusarvo, so. onko se tosi, epätosi tai jotain siltä väliltä. Tämä paikkansapitävyyden arviointi perustuu riippumattomiin lähteisiin, joiden informaatioon väitettä verrataan. Yksittäinen faktantarkistus koostuu tyypillisesti tarkistettava väitteestä ja sen alkuperäistä asiayhteyttä koskevasta selvityksestä, väitteen esittäjän maininnasta, väitteen totuudenmukaisuuden arvioinnista perusteluineen sekä tarkistuslähteiden erittelystä. Usein käytettyjä tarkistuslähteitä ovat tutkimuskirjallisuus, tilastot, asiantuntijat, viranomaisjulkaisut, oikeuslähteet sekä poliittisten elinten asiakirjat. (Nieminen ym. 2017b, 9; 211, laajemmin aiheesta ks. Wiberg (toim.) 2017.) Pohjimmiltaan faktantarkistus on siis nelivaiheinen prosessi, joka voidaan tiivistää seuraaviin vaiheisiin (Nieminen ym. 2017a, 307):

1. *Tarkistettavien väitteiden identifiointi*
2. *Väitteen tarkistamiseen soveltuvan lähteen löytäminen*
3. *Väitteen ja lähteen vertailu*
4. *Totuusarvopäätös tarkistettavalle väitteelle*

Tyypillinen faktantarkistuksen kohde ovat poliittisten toimijoiden (kuten vaaleilla valitut henkilöt, ehdokkaat ja puolueet) esittämät väitteet. Myös muut politiikkaan linkittyneet tahot, kuten ammattiliitot ja etujärjestöt voivat tulla kyseeseen. Osa tarkistajista tarkastelee myös journalisteja, kaupallisia mainoksia sekä urbaanilegendoja ja huhuja. (Nieminen ym. 2017b, 16–17.) Yhdysvalloissa monet faktantarkistustahot toimivat mediaorganisaatioiden yhteydessä tai alaisuudessa, mutta kansainvälisesti kenttä on monipuolisempi<sup>6</sup>. Esimerkiksi Itä-Euroopassa kansalaisjärjestöt ovat faktantarkistuksessa suuressa roolissa (Graves & Cherubini 2016). Faktantarkistuksen motiivit ovat moninaiset, kansalaisten informoimisesta (Amazeen 2013) aina parempaan hallintoon painostamiseen, läpinäkyvyyden lisäämiseen sekä ihmisten aktivointiin (Graves 2016a).

Myös käytännöt vaihtelevat. Osa tarkistajista tekee pelkästään tekstipohjaisia tarkistuksia, osa käyttää tämän lisäksi totuusarvoasteikkoja. Tällöin väitteet sijoitetaan tarkistuksen yhteydessä ennalta määrättyihin totuusarvoluokkiin, kuten *tosi*, *melkein tosi*, *melkein epätosi* ja *epätosi*. Luokkien määrissä ja nimityksissä on paljon vaihtelua eri organisaatioiden kesken. (Nieminen ym. 2017b, 29–32.) Kattavuuden tavoittelemisen sijasta toimijat valitsevat tarkistettavakseen yleensä vain tärkeinä tai mielenkiintoisina pitämiään väitteitä. (Makkonen & Wiberg 2017).

Ilmeinen kohde faktantarkistukselle ovat propositiot eli väitelauseet. Tyypillisesti eikielellinen kommunikaatio, kuten ilmeet ja eleet rajautuvat tarkistuksen ulkopuolelle, mutta joskus esimerkiksi kuvamanipulaatioiden paljastaminen voi olla hyödyllistä. Yhteen kieliopilliseen virkkeeseen voi sisältyä useita väitteitä, jolloin tarkistajan kannalta saattaa olla mielekkäintä pilkkoa aineisto kvasivirkkeisiin. Tällä tarkoitetaan analyysiyksiköitä, jotka sisältävät kukin vain yhden proposition. (Makkonen & Wiberg 2017; Nieminen ym. 2017b, 62.)

Suomalainen Faktabaari perustettiin kansalaisjärjestö Avoin yhteiskunta ry:n toimesta vuoden 2014 europarlamenttivaalien alla. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää avoimuutta, tuoda yhteiskunnallinen päätöksenteko lähelle kansalaista ja lisätä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Faktabaari puolestaan ilmoittaa toimivansa faktapohjaiseman julkisen keskustelun puolesta, tarkoituksenaan tarkistaa julkisuudessa esitettyjä politiikkaa koskevia väitteitä. Faktabaari osallistui europarlamenttivaalien 2014 tiimoilta käy-

tyyn julkiseen keskusteluun tarkistamalla EU:ta koskevia väitteitä ja huhuja. Faktabaari tarkisti väitteitä myös eduskuntavaaleissa 2015, yhdessä Haaga-Helian ammattikorkeakoulun toimittajaopiskelijoiden kanssa. Vuonna 2016 Faktabaari tarkisti maahanmuuttoa, turvapaikanhakijoita ja pakolaisia koskevia väitteitä, niin ikään yhteistyössä Haaga-Helian journalistiopiskelijoiden kanssa. (Muraja 2017, 11–14, ks. myös Faktabaarin verkkosivut<sup>7</sup>.) Faktabaari teki faktantarkistusta myös kuntavaaleissa 2017<sup>8</sup> sekä presidentinvaaleissa 2018<sup>9</sup>. Perinteisten faktantarkistusten lisäksi Faktabaari on toteuttanut mm. livetarkistuksia vaaliteisteistä<sup>10</sup> sekä julkaissut sivuillaan retoriikka-analyysyjä poliitikkojen puheista<sup>11</sup>. Faktabaari on suomalaisen faktantarkistustoiminnan oleellisin toimija.

## Faktantarkistustutkimus maailmalla ja Suomessa

Merkittävä osa faktantarkistusta koskevasta tutkimuksesta keskittyy toiminnan uskomuksia korjaaviin vaikutuksiin, eli siihen, pystyykö faktantarkistus muuttamaan ihmisten epätosia uskomuksia. Tulokset vaihtelevat jossain määrin. Osassa tutkimuksia on havaittu, että faktantarkistus nostaa ihmisten uskomusten paikkansapitävyyttä, riippumatta heidän puoluekannoistaan (ks. esim. Weeks 2015). Osassa tuloksena taas on ollut, että korjaukset ovat tehottomia, jos ihminen on poliittisesti motivoitunut uskomaan korjattuun epätoteen väitteeseen (ks. esim. Nyhan & Reifler 2010). Faktantarkistuksen on myös havaittu vaikuttavan poliitikkojen käytökseen. Yhdysvalloissa toteutetussa kenttätutkimuksessa havaittiin, että poliitikot, jotka olivat tietoisia uhasta joutua faktantarkistuksen kohteeksi, myös saivat parempia faktantarkistustuloksia (Nyhan & Reifler 2015).

Toinen huomattava faktantarkistuskirjallisuuden osa-alue keskittyy faktantarkistajiin ja heidän toimintaansa. Analyysin kohteena ovat olleet muun muassa ilmiön kehitys (Graves 2016a, 2016b; Lowrey 2017), yksittäisten faktantarkistajien toiminta (Graves 2017, Haigh ym. 2017), toiminnan kehittämisen ja omaksumisen motivaatiot (Graves ym. 2016) sekä toiminnan edellytykset (Amazeen 2017). Lisäksi on tarkasteltu, kuinka yhdenmukaisia eri faktantarkistajien tekemät tarkistukset ovat. Amazeenin (2015, 2016) tutkimusten perusteella yhdysvaltalaiset faktantarkistajat tekevät yhdenmukaisia johtopäätöksiä tarkistaessaan vaalimainoksissa esiintyviä väitteitä, kun taas Mariettan ym. (2015) mukaan faktantarkistajien antamien totuusarvojen yhdenmukaisuus vaihtelee aihepiireittäin. Heidän tutkimuksessaan ilmastonmuutosväitteissä eri tarkistajien totuusarvot olivat yhteneviä, mutta valtion velkaantumista koskevissa väitteissä tarkistukset eivät olleet yhdenmukaisia.

Tutkimuskirjallisuudessa on myös kritisoitu faktantarkistusilmiötä, erityisesti sen soveltamia menetelmiä. Arvostelua on herättänyt muun muassa faktantarkistajien tapa yhdistellä eri väitteitä kompleksisiksi propositioiksi, joille annetaan yksi kokonaisuutta kuvaava totuusarvo. Tämän on katsottu antavan väärien kuvan yksittäisen väitteen totuusarvosta. Esimerkiksi kaksi osaväitettä sisältävän lauseen kokonaistotuusarvo saattaa olla *puoliksi tosi*, vaikka sen osaväitteistä yksikään ei olisi puoliksi totta. Kritiikkiä on saanut myös sellaisten väitteiden tarkistaminen, joille ei voida määrittää totuusarvoa (esim. tulevaisuutta koskevat väitteet), tai joiden tarkistaminen on erityisen hankalaa (esim. kausaalisuhteen olemassaolon esittävät väitteet). (Uscinski & Butler 2013.)

Faktantarkistusta on tutkittu myös Suomessa. Lehtien ja mediayhtiöiden faktantarkistustoimitusten edesottamuksia presidentinvaaleissa 2018 on esimerkiksi arvioitu kriittisesti (Hyvönen & Hämäri 2018, Nieminen & Wiberg 2018). Tutkimusten perusteella toimituksille jäi runsaasti parantamisen varaa tulevaisuuden faktantarkistushankkeisiin. Lisäksi Suo-

messä on julkaistu tutkimuksia, joissa faktantarkistusta on käytetty tutkimusmetodinä (Niemi ym. 2017b, Raiskila ym. 2014, faktantarkistusmetodin luomisesta ks. Makkonen & Wiberg 2017.) Faktabaarin toimintaa ei kuitenkaan suomalaisessa faktantarkistuskirjallisuudessa ole juuri tarkasteltu (maailmalla toimijan ovat noteeranneet Graves & Cherubini 2016). Tämän vuoksi onkin perusteltua ottaa Faktabaari analyysin kohteeksi. Tarkoituksena ei ole selvittää, onko Faktabaari onnistunut varsinaisessa tarkistustyössään, eli onko väitteille määritetty oikeat totuusarvot tai onko tarkistuksessa käytetty oikeita ja laadukkaita lähteitä. Sen sijaan arvioidaan sitä, millaisia valintoja tarkistustyössä on tehty ja ovatko nämä valinnat onnistuneita tutkimuskirjallisuuden ja modernin faktantarkistustietämyksen valossa.

## Faktantarkistuskriteerit ja tutkimusaineisto

Asetamme ensin käyttämämme kriteerit, yhteensä 24 kappaletta. Käytämme analyysissämme samoja kriteereitä kuin Nieminen ja Wiberg (2018). He asettavat faktantarkistuksen metodologisen kritiikin pohjalta (Uscinski & Butler 2013; Uscinski 2015) seuraavat ehdot:

1. *Kompleksiset propositiot jaetaan osiin.*
2. *Väite tarkistetaan asiayhteydessään.*
3. *Tarkistuksen kohteen todetaan valehdelleen vain jos epätotuuden lisäksi on näyttöä harhautustarkoituksesta.*

Näitä täydennetään kansainvälisen faktantarkistusverkoston periaatekokoelman pohjalta<sup>12</sup> seuraavilla kriteereillä:

4. *Johdonmukaisuus: jokaista väitettä kohdellaan samoja kriteereitä noudattaen.*
5. *Faktantarkistuksissa ei keskitytä vain yhteen osapuoleen, kuten yhteen puolueeseen.*
6. *Faktantarkistaja on puolueeton, eli ei kannata tai puolusta tarkistuksissaan mitään politiikkapositionia.*
7. *Tarkistus pohjaa evidenssiin.*
8. *Tarkistuslähteet tuodaan julki.*
9. *Tarkistuksessa käytetty metodologia sekä totuusarvoluokkien määritelmät julkistetaan, eli kerrotaan median yleisölle.*

Kriteereihimme kuuluvat myös väitteet, joille ei voida määrittää totuusarvoa (Makkonen & Wiberg 2017; Nieminen ym. 2017b, 60; 186–210):

10. *Tulevaisuutta koskevat väitteet*
11. *Epämääräiset tai monitulkintaiset väitteet*
12. *Olemassa olemattomiin asioihin viittaavat väitteet ("Ranskan nykyinen kuningas on kalju")*
13. *Valehtelijalauseet ("Minä valehtelen")*
14. *Esteettisiä, moraalisia tai eettisiä arvoja sisältävät väitteet*
15. *Yliluonnollisia tai uskonasioita koskevat väitteet*
16. *Henkilökohtaiseen kokemukseen viittaavat väitteet*
17. *Tautologiat ("poikamiehet ovat naimattomia")*

18. *Performatiivit eli itsensä toteuttajalauseet*
19. *Kielikuvat*
20. *Mielipiteet*
21. *Tavoitteenasettelu*
22. *Kysymyslauseet*
23. *Huudahduslauseet, jotka eivät ole deklarativisia*
24. *Käskylauseet*

Tutkimusaineistomme<sup>13</sup> ovat Faktabaarin verkkosivuilta löytyvät faktantarkistukset. Mukana ovat vain sellaiset varsinaiset faktantarkistuskirjoitukset, joiden otsikon yhteydessä yksilöidään tarkistettava väite, sekä määritetään väitteelle totuusarvo. Täten esimerkiksi Baari-puhetta-osion pohtivimmat kirjoitukset ja tietopakettit eri aihepiireistä eivät sisälly analyysiin. Aineistossa ovat mukana vain varsinaiset faktantarkistukset, joten Faktabaarin tekemiä live-tarkistuksia ei ole huomioitu, ellei niistä ole erikseen kirjoitettu varsinaista faktantarkistuskirjoitusta Faktabaarin verkkosivuille. Ensimmäinen aineistomme tarkistus on päivätty 19.3.2014 ja viimeinen 27.1.2018. Analyysimme kattaa 29 tarkistusta vuodelta 2014, 32 tarkistusta vuodelta 2015, yhdeksän tarkistusta vuodelta 2016, 13 tarkistusta vuodelta 2017 sekä neljä tarkistusta vuodelta 2018. Yhteensä aineistossamme on siis 29+32+9+13+4 = 87 tarkistusta. Tarkistukset on kerätty Faktabaari.fi-sivuston etusivulta. Kun etusivua selaa järjestelmällisesti alaspäin, saa esiin Faktabaarin sivuilla julkaistut tarkistukset, aina perustamisvuodesta 2014 asti.

## Analyysi ja tulokset

Analyysia tehdessämme luimme aineiston tarkistukset yksitellen, ja kunkin tarkistuksen kohdalla järjestelmällisesti kävimme läpi ja arvioimme kriteeri kerrallaan, täyttääkö tarkistus kyseisen kriteerin vai ei. Mikäli tarkistus ei mielestämme täyttänyt jotakin kriteeriä, kirjassimme ylös perusteen sille, miksi tarkistus ei kyseistä kriteeriä täytä. Faktabaari täyttää asettamamme kriteerit pääasiassa oikein hyvin. Toteamme aluksi ne kriteerit, jotka Faktabaarin kaikki tarkistukset täyttävät.

Kaikki tarkistukset täyttävät kriteerin numero 2, eli Faktabaari ei irrota tarkistamiaan väitteitä asiayhteydestään. Myös kriteeri numero 3 täyttyy, sillä Faktabaari ei yhdessäkään tarkistuksessa syytä tarkistuksen kohdetta valehtelusta. Tämä on linjassa myös Faktabaarin oman toimintaohjeistuksen kanssa, jonka mukaan Faktabaari ei pääsääntöisesti ota kantaa väitteen esittäjän motiiveihin.<sup>14</sup> Lisäksi kriteerit 5 ja 6 täyttyvät. Faktabaari ei keskity tarkistuksiin vain yhteen määrättyyn osapuoleen, vaan aineistomme tarkistuksissa on tarkasteltu poliitikkoja useista eri puolueista, minkä lisäksi tarkistuksia on kohdistettu myös muihin julkisuudessa lausuntoja antaneisiin tahoihin. Faktabaari ei myöskään suoranaisesti kannata tai puolusta tarkistuksissaan mitään politiikkapositioita. Se siis tältä osin toteuttaa poliittisen sitoutumattomuuden kriteeriä, jota toimija myös itse ilmoittaa noudattavansa<sup>15</sup>

Myös kriteerit 7, 8 ja 9 täyttyvät. Kaikki analysoimamme tarkistukset pohjaavat todistusaineistoon (tämän evidenssin laatua ei kuitenkaan tässä analyysissä käsitellä) ja Faktabaari myös ilmoittaa tarkistuksissa, mitä lähteitä se on kulloinkin käyttänyt. Lisäksi Faktabaari avaa sivuillaan seikkaperäisesti käyttämänsä metodin. Verkkosivuillaan olevassa käsikirjassa Faktabaari ilmoittaa, miten se valitsee tarkistettavat väitteensä, mitä totuusarvokategorioita se käyttää sekä millaisia ovat kunkin totuusarvokategorian määritelmät.<sup>16</sup> Lisäksi sivustolla annetaan joitain yksityiskohtaisia esimerkkejä siitä, miten väitteet on tarkistettu,

eli miten vaikkapa perussuomalaisten maahanmuuttopoliittisen ohjelman perustuslainvas-  
taisuutta koskeva väite todettiin todeksi<sup>17</sup>. Perusteellisuutta asiassa ei voida pitää yllättä-  
vänä, sillä Faktabaari itse ilmoittaa sitoutuneensa kansainvälisen faktantarkistusverkoston  
avoimuusperiaatteisiin.<sup>18</sup>

Kriteerit 10, sekä 12–24 täyttyvät niin ikään kaikkien analysoitujen tarkistusten koh-  
dalla. Faktabaari on siis tarkistanut pääasiassa vain sellaisia väitteitä, joille voidaan määrit-  
tää totuusarvo.

Sen sijaan kriteerit 1, 4 ja 11 eivät täyty kaikkien tarkistuksien osalta. Taulukkoon 1  
olemme sisällön erittelyn avulla koonneet sen, mitkä tarkistukset täyttävät tai eivät täyty  
kyseisiä ehtoja. Kuten taulukosta havaitaan, vuoden 2014 tarkistukset rikkovat kriteereitä  
yhteensä kuusi kertaa, vuoden 2015 tarkistukset rikkovat niitä kolmesti ja vuoden 2016 tar-  
kistukset kahdesti. Vuoden 2017 tarkistukset puolestaan rikkovat ehtoja neljä kertaa ja vuo-  
den 2018 tarkistukset kerran. Kun luvut suhteuttaa tarkistusten määrään, huomataan että  
vuoden 2015 tarkistukset rikkovat kriteereitä suhteessa vähiten yhtä tarkistusta kohti  
(3/32= 0,09 täyttymätöntä kriteeriä per tarkistus) kun taas vuoden 2017 tarkistuksissa eni-  
ten (4/13= 0,31). Koska varsinkin viimeisimpien vuosien tarkistuslukumäärät ovat pieniä,  
pitkälle meneviä johtopäätöksiä tästä ajallisesta ulottuvuudesta ei kuitenkaan voi tehdä.

**Taulukko 1.** Laatukriteerien täytyminen Faktabaarin faktantarkistuksissa

Ehto	19.3 .14 (1)	19.3 .14 (2)	21.3 .14	25.3 .14	28.3 .14	29.3 .14	30.3 .14	31.3 .14	7.4. 14 (1)	7.4. 14 (2)	7.4. 14 (3)	8.4. 14 (1)	8.4. 14 (2)	8.4. 14 (3)	10.4 .14	14.4 .14	16.4 .14	23.4 .14	24.4 .14	25.4 .14	29.4 .14	5.5 .14	
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
4	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Summa	2	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	
Ehto	14.5 .14	22.5 .14	23.5 .14	24.5 .14	29.5 .14	16.2 .15	20.2 .15	26.2 .15	2.3. 15	3.3. 15	4.3. 15	6.3. 15	9.3. 15	11.3 .15	13.3 .15	16.3 .15	18.3 .15	20.3 .15	24.3 .15 (1)	24.3 .15 (2)	25.3 .15	26.3 .15 (1)	
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Summa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Ehto	26.3 .15 (2)	27.3 .15	30.3 .15	31.3 .15 (1)	31.3 .15 (2)	1.4. 15	7.4. 15 (1)	7.4. 15 (2)	9.4. 15	15.4 .15 (1)	15.4 .15 (2)	16.4 .15	17.4 .15 (1)	17.4 .15 (2)	17.4 .15 (3)	21.4 .16 (1)	21.4 .16 (2)	21.4 .16 (3)	21.4 .16 (4)	21.4 .16 (5)	21.4 .16	13.5 .16	
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	
4	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Summa	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	
Ehto	17.5 .16	18.5 .16	23.5 .16	4.4. 17 (1)	4.4. 17 (2)	5.4. 17	6.4. 17 (1)	6.4. 17 (2)	7.4. 17 (1)	7.4. 17 (2)	8.4. 17 (1)	8.4. 17 (2)	8.4. 17 (3)	8.4. 17 (4)	8.4. 17 (5)	9.4. 17	22.1 .18	24.1 .18	25.1 .18	27.1 .18	Σ		
1	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	76	
4	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	81	
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	82	
Summa	3	3	3	3	3	2	3	3	2	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	2			

Lähde: Kirjoittajien omat laskelmat.

Kaikki tarkistukset täyttävät ehdot 2-3, 5-10 sekä 12-24, joten ne on jätetty pois taulu-  
kosta. Tarkistukset on taulukoitu päivämäärän mukaan. Mikäli samana päivänä on jul-  
kaistu useampi tarkistus, on päivämäärän jälkeen sulkuihin merkitty tarkistuksen tunniste-  
numero. Tunnistenumero perustuu kyseisenä päivänä julkaistuiden tarkistusten otsikoi-  
den aakkosjärjestykseen (aakkosjärjestyksen mukainen ensimmäisen otsikko on (1), toinen  
(2) jne.) Taulukossa on vain 85 tarkistusta, sillä totuusarvoltaan eroavat, mutta muuten

identtiset tarkistukset on taulukoitu yhtenä tarkistuksena (näitä ovat 21.3.14 sekä 8.4.14/3).

**Selitteet:**  $\Sigma$  = kuinka moni taulukon väitteistä täyttää kyseisen ehdon, Summa = kuinka monta taulukoitua ehtoa kyseinen väite täyttää, + = ehto täyttyy, - = ehto ei täyty.

Osassa Faktabaarin tarkistuksia on ongelmallisuuksia, jotka johtuvat kompleksisten propositioiden eri osien tai ylipäänsä useiden eri väitteiden niputtamisesta samaan tarkistukseen. Kuudessa tapauksessa on tarkistettu kompleksista väitettä, jonka osille määritetään eri totuusarvot, tai jonka eri osien totuusarvot eivät tule yksiselitteisesti tarkistuksessa ilmi. Lisäksi kolmessa tapauksessa tarkistetaan kompleksista väitettä, jonka eri osat saivat saman totuusarvon. Kaikki nämä tapaukset rikkovat kriteeriä numero 1 (joskin eri osien saadessa saman totuusarvon käytäntö ei ole niin ongelmallinen, koska sekaannuksen riski on tällöin pieni). Alla olevassa, YTP ry:ssä toimineen Tatu Rauhamäen kierrätystä koskevan väitteen tarkistuksessa on tarkasteltu kompleksista propositiota ja annettu sille kokonaistotuusarvo, eri osien totuusarvojen ollessa kuitenkin toisistaan poikkeavat:

*Yhdyskuntajätteen kierrätysaste ei ole kehittynyt yli 10 vuoteen. "Kaatopaikalle sijoitettava jäte on vähentynyt, mutta jäte on siirtynyt polttoon, ei kierrätykseen. Polttolaitokset syövät kierrätystä. Kuntien yksinoikeuksia ja markkinaehtoista toimintaa käytetään varmistamaan raaka-aineen saanto polttoon."*

*Väite on 50/50.*

*Väitteelle, jonka mukaan polttolaitokset syövät kierrätystä, ei ole olemassa faktapohjaa. Sen sijaan väite, että yhdyskuntajätteen kierrätysaste ei ole kehittynyt yli 10 vuoteen, pitää paikkansa.<sup>19</sup>*

Tarkistuksessa otetaan kantaa kahteen väitteeseen: polttolaitosten kierrätystä vähentävään vaikutukseen sekä kierrätysasteen kehittymiseen. Ensimmäisestä ilmoitetaan, ettei ole olemassa faktapohjaa ja toinen todetaan todeksi. Tämän jälkeen kokonaisuus saa arvon 50/50, vaikka toinen väitteistä on tarkistajan mukaan totta ja toinen vailla perusteita. Tällainen menettely voi synnyttää vääränlaisia mielikuvia yksittäisen väitteen totuusarvosta, mistä johtuen kompleksisten propositioiden eri osat olisi syytä tarkistaa erikseen, ilman kokonaistotuusarvoa.

Tilanteesta, jossa kompleksisten propositioiden eri osien totuusarvot eivät käy täysin yksiselitteisesti ilmi tarkistuksesta, toimii esimerkkinä tarkistus SDP:n Kari Rajamäen paperittomien terveydenhuoltouudistusta koskeneesta väitteestä:

*"... Meillä on miljoona paperitonta, Pietarissa 50 000 hiv-potilasta, joista 20 000 on hoidossa. Ja poiketen muiden maiden näistä hoitoperiaatteista, meillä kyllä hiv-potilaat ynnä muut syöpähoidot näille laittomille, paperittomille maahan tuleville ovat tässä hallituksen esityksessä mukana. ..."*

*Väite on väärin.<sup>20</sup>*

Faktabaari erittelee tarkistuksessaan kahta Rajamäen väitettä: hiv-potilaiden määrää ja hallituksen esityksen vaikutuksia. Hallituksen esitysten vaikutusten osalta tarkistuksessa todetaan yksiselitteisesti, että jos eduskunta olisi hyväksynyt hallituksen esityksen, se ei olisi muuttanut juuri mitään hiv:tä sairastavien venäläisten hoitokäytännöissä. Pietarilaisten hiv-potilaiden osalta tarkistuksessa todetaan, että Rajamäen luku perustuu osastonylilääkäri Hannu Syrjälän eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kirjallisesti antamaan asiantuntijalausuntoon. Lausunnossa Syrjälä viittaa infektiosairauksien ylilääkäri Vladimir Musatovin antamaan kuvaukseen, jonka mukaan Pietarissa on 50 000 hiv-positiivista henkilöä. Tämän jälkeen tarkistuksessa todetaan, että Suomessa käytettävän virallisen tiedon mukaan vastaava luku on 39 768. On mahdollista, että tarkistajat viittaavat *väärin*-totuusarvollaan hiv-potilaiden lukumäärään ja että Suomessa käytettävä virallinen tieto tuodaan kumoamaan Rajamäen väitteessään esittämä luku. Koska tarkistuksessa mainitaan mistä Rajamäen luku on peräisin, kyseessä voi tarkistajan näkökulmasta olla kuitenkin myös tilanne, jossa asiantuntijälähteet ovat keskenään ristiriidassa (ylilääkäri Vladimir Musatov vs. Suomen virallinen tieto), jolloin Faktabaarin oman luokitteluasteikon mukaan väite olisi 50/50. Täten ei ole täysin selvää, mitä totuusarvoa tarkistaja on hiv-potilaiden lukumäärää koskevalle väitteelle ajatellut. Mainittua ongelmaa ei olisi, jos molemmat väitteet käsiteltäisiin omissa tarkistuksissaan, joissa kummallekin väitteelle määritetään selkeä oma totuusarvonsa.

Käsiteltäessä samassa tarkistuksessa useampia eri väitteitä, joissain tapauksissa ylimääräisten väitteiden tarkistus ”jää piiloon” tarkistukseen. Aineistosta havaittiin 14 tarkistusta, joissa tarkistusosuus sisältää sellaisten väitteiden käsittelyä, joita ei mainita tarkistuksen otsikossa. Neljässä näistä toista väitettä ei edes mainita jutun alussa, vaan se otetaan esille myöhemmin kirjoituksessa. Esimerkiksi mentolisavukkeiden kieltämisestä käsittelevässä faktantarkistuksessa otsikko on muotoiltu: ”*Väite: Mentolisavukkeiden käyttö loppuu vuoteen 2020 mennessä*”<sup>21</sup>. Otsikon yhteydessä on merkintä jonka mukaan väite on tosi. Hieman ennen tarkistuksen puoltaväliä otetaan käsittelyyn myös väite, jonka mukaan vaniljasikareiden myyminen olisi edelleen sallittua tupakkatuotteita koskevien makuaineiden kiellosta huolimatta. Tästä väitteestä ei kuitenkaan ole mitään mainintaa jutun otsikossa. Vastaavasti Suomen Pakolaisavun viestintäpäällikkönä toimineen Kaisa Väkiparran turvapaikanhakijaväitteitä koskeva tarkistus on otsikoitu ”*Kaisa Väkiparta: Vuonna 2013 vain yhdelle turvapaikan saaneen huoltajalle myönteinen perheen yhdistämispäätös*”<sup>22</sup>. Samassa tarkistuksessa otetaan kantaa kuitenkin myös muun muassa perussuomalaisten Jussi Halla-Ahon esittämiin lukuihin somalien oleskelulupapäätöksistä perheen yhdistämisistä, mutta näihin ei jutun otsikossa viitata.

Sama tarkistuskirjoitus saattaa siis sisältää monta erillistä faktantarkistusta. Tällaiset tilanteet eivät välttämättä riko asettamiamme kriteereitä, jos väitteet tarkistetaan erikseen ja niille ei anneta yhteistä kokonaistotuusarvoa. Tapa herättää kuitenkin kysymyksiä, kun sitä peilaa Faktabaarin omaan toimintalogiikkaan. Faktabaari ilmoittaa tarkoitukseensa faktapohjaisen yhteiskunnallisen keskustelun tukemisen. Mutta jos tavoitteena on paikkansapitävän informaation tarjonta, ketä palvelee se, että osa tarkistuksista ikään kuin hukkuu toisiin tarkistuksiin? Ihminen, joka hakeutuu omatoimisesti Faktabaarin verkkosivuille selaamaan faktantarkistuksia (eikä esim. siirry sosiaalisessa mediassa jaetun linkin välityksellä), saattaa ohittaa osan tarkistuksista jotka voisivat olla hänen kannaltaan hyödyllisiä tai mielenkiintoisia, koska pelkkien otsikkojen perusteella hän ei tule niistä tietoiseksi. Jos tarkoituksena on informaation tarjoaminen, kenen etujen mukaista on se, että tarjottava informaatio ei ole selkeästi esillä?



Johdonmukaisuuskriteeri (kriteeri nro. 4), ei myöskään täyty kaikkien tarkistusten kohdalla. Ensinnäkin, jotkin numeerisiin väitteisiin kohdistuneet tarkistukset näyttäisivät sisältävän keskinäisiä epä johdonmukaisuuksia määritetyn totuusarvon suhteen. Näissä tarkistuksissa samansuuruisella tai lähes samansuuruisella erolla todellisesta lukuarvosta väite on voinut saada sekä totuusarvon *väärin*, että totuusarvon *totta*. Faktabaari katsoo kokemuksen Eija-Riitta Korholan väitteen ”*vuonna 2012 80 prosenttia Suomen uusiutuvasta energiasta tuli puusta*”, olevan tosi, koska todellinen luku oli tuolloin 76 %<sup>23</sup>. Vastaavasti piraattipuolueen Petrus Pennasen väite ”*ydinvoiman ansiosta Ranskan päästöt romahtivat peräti 60 %*”, katsotaan Faktabaarin toimesta todeksi, vaikka tarkistuksessa ilmoitetaan samalla todellisen luvun olleen 62,7 %<sup>24</sup>.

Sen sijaan keskustan Juha Sipilän väitteen, jonka mukaan Suomen kokonaisveroaste olisi 46 prosenttia, Faktabaari tuomitsee vääräksi. Perusteluna on se, että veroaste oli tuolloin todellisuudessa 44,1 %<sup>25</sup>. Lisäksi SKP:n Juha-Pekka Väisäsen väite, että Helsinki teki vuonna 2016 yhteensä 559 miljoonaa euroa ylijäämää, todetaan vääräksi, koska todellisuudessa kaupunkikonsernin ylijäämä oli vieläkin enemmän, 598,4 miljoonaa euroa<sup>26</sup>. Mutta jos Väisäsen väitteen tapauksessa laskee kuinka paljon hänen antamansa luku poikkeaa todellisesta, havaitaan että eroa on vain 6,6 %.

Faktabaari on siis tehnyt yksittäisiä tarkistuksia, joissa hyvin lähellä toisiaan olevilla eroavaisuuksilla on voinut saada päinvastaiset totuusarvot. Toki tarkistusten välisenä erona on se, että tosiksi luokitelluissa väitteissä esitetty luku on ollut tasaluku ja esimerkiksi Korholan tapauksessa Faktabaari ilmoittaa että väitteen luku on pyöristys. Onko siis niin, että tosissakin väitteissä annettu luku saa erota todellisesta luvusta, kunhan se on kaunis tasaluku? Faktabaarin metodin esittelyn yhteydessä ei ole mainintaa siitä, millaisten raja-arvojen puitteissa numeeriset väitteet luokitellaan tosiksi tai vääriksi. Havaittua epä johdonmukaisuutta saattaa selittää Faktabaarin toimintamalli. Koska Faktabaarin puitteissa väitteitä on tarkistanut useampia eri henkilöitä (esim. eduskuntavaalien 2015 yhteydessä mukana tarkistustyössä oli journalistiopiskelijoita), on mahdollista että eri tarkistajat eivät ole pohjineet numeeristen väitteiden totuusarvoja johdonmukaisuuden näkökulmasta.

Lisäksi Faktabaari sivuilta löytyy kaksi tapausta, joissa samalle väitteelle määritetään erillisissä tarkistuksissa *toisistaan poikkeavat* totuusarvot. Perussuomalaisten kansanedustajana tuolloin toimineen Kaj Turusen väitteen ”*Brysselin miljardilaskua ei Ruotsiin lähetetä. Ei lähetetä kun eivät ole eurossa.*” tiimoilta Faktabaarin sivuilla esiintyy kaksi tarkistusta, joissa toisessa väite saa totuusarvon 50/50<sup>27</sup> ja toisessa väärin<sup>28</sup>. Totuusarvoluokitusta lukuun ottamatta tarkistukset ovat keskenään identtiset. Sama pätee Norjan ja Sveitsin EU:n ulkopuolella pärjäämistä koskevaan väitteeseen<sup>29 30</sup>. Asia ilmenee, kun väitteen etsii selaimella Faktabaari-sivuston etusivua (kuten tämän analyysin aineistonkeruumetodissa) tai kun väitettä hakee sivuston haku-toiminnon avulla. Mikäli sivustolla menee erikseen EU-vaaleja käsittelevään osioon, löytyy molemmista tarkistuksista vain yksi versio (totuusarvolla *väärin*). Näissä kahdessa tapauksessa Faktabaarin sivustolta välittyvä informaatio siis vaihtelee sivuston selaamistavan mukaan.

Tarkistuksissa on parissa tapauksessa myös pieniä totuusarvoon liittymättömiä epä johdonmukaisuuksia. Tästä totuusarvoon liittymättömyydestä johtuen niitä ei ole huomioitu taulukossa 1, mutta ne käsitellään lyhyesti alla. Kahdessa tarkistuksessa tarkistettava väite on ilmaistu jutun alussa siten, että toimitus tarkistaa oikeastaan eri väitettä mitä muotoilu antaa ymmärtää. Esimerkkinä alla oleva Itsenäisyyspuolueen Timo Sotikoffin EU-väitettä koskeva tarkistus:

*Helsingin Sanomat kertoi 2.4.2017, että Itsenäisyyspuolueen Helsingin piirin puheenjohtaja Timo Sotikoff oli sanonut: "EU:n myötä suuri osa Suomen omasta päätösvalasta on viety kauas täältä. Direktiivien kautta jopa 70-80 prosenttia laeista tulee annettuina Brysselistä."*

*Väite on väärin.*<sup>31</sup>

Koska väite on muotoa "Helsingin Sanomat kertoi, että Sotikoff oli sanonut asian x EU:sta", se ei oikeastaan väitä mitään EU:sta, vaan siitä mitä Sotikoff on EU:sta sanonut. Käytetyssä muotoilussa väitteen esittäjä on tarkalleen ottaen Helsingin Sanomat, ja sen tarkistaminen tapahtuisi selvittämällä onko Sotikoff todella sanonut väitetyn asian. Sen sijaan Faktabaari on selvittänyt Sotikoffin sanomisten totuudenmukaisuutta. Epäjohdonmukaisuus on tosin sikäli melko pieni, että koko tarkistuksen lukemalla ei jää epäselvyyttä siitä minkä väitteen Faktabaari on tarkistanut.

Joissain tapauksissa tarkistuksen otsikointi ei ole yhdenmukainen itse tarkistuksessa muotoillun väitteen kanssa. Suomen puolustusvoimien kuorma-autohankintoja koskevan väitteen tarkistus on otsikoitu "EU määräsi kilpailuttamaan puolustusvoimien lähes 70 miljoonan euron kuorma-autohankinnat"<sup>32</sup>, kun taas itse jutussa väite on ilmaistu siten, että hankinnat piti aluksi tehdä suoraostona, mutta EU:n kilpailumääräysten johdosta kauppa piti kilpailuttaa. Otsikon väitteestä saa kuvan EU:sta asian suhteen aktiivisena toimijana (EU on nimenomaisesti antanut määräyksen Suomen puolustusvoimille), kun taas jutussa esiintyvässä väitteessä EU on pikemminkin passiivinen toimija, ja hankinta kilpailutettiin, koska EU:n aikaisemmin säätämä pakottava lainsäädäntö niin velvoitti. Vastaavasti ulkoministeri Timo Soinin Libyaa koskevan väitteen otsikko on muotoiltu: "Libyasta tulee EU:hun uusi muuttoaalto – ja lasku veronmaksajille". Tarkistuksen alussa väite on kuitenkin muodossa: "Libya on potentiaalinen uusi harminkohde ... ihmissalakuljetuksesta on selviä havaintoja"<sup>33</sup>. Otsikon väite koskee tulevaisuuden tapahtumia ja niiden kustannusten jakoa (eikä sille täten edes olisi määritettävissä totuusarvoa), mutta varsinaisen tarkistuksen alussa oleva väite taas koskee ihmissalakuljetushavaintoja sekä Libyan potentiaalia olla uusi harminkohde. Käytäntö on ongelmallinen, koska Faktabaarin tarkistuksissa on otsikon yhteydessä myös totuusarvomerkintä. Täten ihmiselle, joka ei siirry lukemaan varsinaista tarkistusta, vaan lukee ainoastaan tarkistuksen otsikon, saattaa syntyä harhaanjohtava kuva varsinaisen tarkistuksen sisällöstä.

Kolme tarkistusta on ongelmallisia kriteerin numero 11 kannalta (epämääräisyys). Faktabaarin tarkistamat EU-myytit "EU:n budjetti on valtava"<sup>34</sup>, "Sveitsi ja Norja pärjäävät loistavasti Euroopan unionin ulkopuolella"<sup>35</sup> sekä "EU alistaa jäsenvaltiot tahtoonsa"<sup>36</sup>, ovat väitteitä, joille ei niiden epämääräisyydestä johtuen periaatteessa voida määrittää yksiselitteistä totuusarvoa. Vaikka Faktabaari perustellusti laittaa kunkin mainituista väitteistä kontekstiin, esimerkiksi vertaamalla EU:n budjettia sen jäsenvaltioiden kansallisiin budjetteihin, meillä ei tästä huolimatta ole olemassa ulkoista ja yksiselitteistä mittaa valtavuudelle, loistavasti pärjäämiselle tai tahtoonsa alistamiselle. Tästä syystä kyseisille väitteille ei voida määrittää totuusarvoa (Faktabaarin tapauksessa *väärin*), vaikka niitä onkin mahdollista taustoittaa ja asettaa mittasuhteisiin paikkansapitävällä informaatiolla.

Myös Faktabaarin käyttämä luokitus on osittain ongelmallinen. Faktabaarin perusteikko on *totta, 50/50* ja *väärin*. Tarkalleen ottaen *väärin* ei kuitenkaan ole totuusarvo, vaan väitteet ovat tosia tai epätosia. *Väärin* on moraaliarvostelma eikä ota kantaa väitteen totuusarvoon. Faktabaarin käsikirjassa tosin kerrotaan *väärin*-luokituksen tarkoittavan "väite

*ei pidä paikkaansa*<sup>37</sup>, mutta tästä huolimatta itse tarkistuksissa väitteiden todetaan olevan väärä.

Koska käytämme samaa kriteeristöä kuin Nieminen ja Wiberg (2018), tulosten keskinäinen vertaaminen on mahdollista. Faktabaari näyttäisi suoriutuvan tarkistustyöstään melko lailla paremmin kuin suurten mediatalojen (Alma Media, Helsingin Sanomat, Yle) faktantarkistustoimitukset kokonaisuutena (joskin Faktabaarin osalta analyysissä ovat kaikki varsinaiset tarkistukset vuodesta 2014, mediatalojen osalta vain presidentinvaalit 2018). Yksittäisistä toimituksista ainoastaan Helsingin Sanomien Nyt-liitteen faktantarkistajilla oli suhteessa vähemmän vähintään yhtä kriteeriä rikkoneita tarkistuksia kuin Faktabaarilla, kun tarkastelussa ovat varsinaiset faktantarkistukset<sup>38</sup>. Ja tämäkin vain silloin, kun Helsingin Sanomien osalta ei huomioida kriteereitä 4 ja 9 (HS ei Niemisen ja Wibergin mukaan avaa metodologiaan riittävästi jotta se täyttäisi kriteerin numero 9, mistä johtuen he eivät tarkastele johdonmukaisuuskriteeriä 4). Kun tarkastellaan esimerkiksi väitteitä, joille ei voida määrittää totuusarvoa (kriteerit 10–24), Faktabaari rikkoo näitä ehtoja ainoastaan 3,4 prosentissa tarkistuksia (3/87) kun taas mediatalojen faktantarkistustoimitukset kokonaisuutena tekivät tätä 23,3 prosentissa (21/90) varsinaisia faktantarkistuksiaan. Tulos on huomionarvoinen, kun muistaa että Faktabaari aloitti toimintansa aikoinaan vapaaehtoisvoimin, ilman että tekijät saivat korvausta työstään (Muraja 2017, 16). Tai kun muistaa, kuinka viimeinkin kevään 2017 kuntavaalihankeeseen riittävän rahoituksen saaminen meni<sup>39</sup>.

## Lopuksi

Noudattaako Faktabaari tarkistustoiminnassaan alan kriteereitä? Analyysimme osoittaa, että Faktabaari pääosin noudattaa asettamiemme ehtoja hyvin. Pientä haparointia esiintyy, mutta kokonaisuutena tarkasteltuna nämä ovat hyvin pieniä erheitä.

Joissain tarkistuksissa kompleksisten propositioiden tarkistaminen samassa tarkistuksessa ja saman totuusarvon alla hämärtää sitä, minkä totuusarvon Faktabaarin tarkistaja on asettanut millekin osaväitteelle. Vaikka tarkistajan näkökulmasta voi olla yksinkertaista ja mielekästä tarkastella samaan aiheeseen liittyviä väitteitä yhdessä kokonaisuudessa, käytäntö luo mahdollisuuksia väärinkäsityksille: lukija hämmentyy. Ongelma poistuisi, mikäli kukin yksittäinen propositio tarkistettaisiin erikseen. Toinen mahdollinen ratkaisu asiaan olisi totuusarvoluokituksista luopuminen ja siirtyminen pelkästään tekstipohjaisiin tarkistuksiin. Tällöin väitteitä ei tarvitsisi sijoittaa ennakoon määrättyihin luokkiin, vaan voisi keskittyä ainoastaan tarjoamaan informaatiota kustakin väitteestä. Informaation välittämisen pystyisi toteuttamaan pelkästään tekstipohjaisella faktantarkistuksella. Näin ei syntyisi sekaannuksia sen suhteen, mikä yksittäinen väite on sijoitettu mihinkin totuusarvokategoriaan. Faktabaari itse mainitsee asteikkojen eduksi mm. viestinnän selkeyden ja nopeuden<sup>40</sup>, mutta selkeyshyöty vähenee, mikäli ei ole varmuutta kunkin proposition totuusarvoluokituksista.

Lisäksi parissa tarkistuksessa ilmenee epäjohdonmukaisuuksia. Tietyissä numeerisissa väitteissä samansuuruisella tai lähes samansuuruisella erolla todellisesta luvusta on voinut saada päinvastaiset totuusarvot. Aineistossa on myös kaksi sellaista väitettä, joille määritetään eri tarkistuksissa eri totuusarvot. Molemmista väitteistä on Faktabaarin sivuilla kaksi tarkistusta, jotka totuusarvoa lukuun ottamatta ovat identtiset. Osassa tarkistuksia puolestaan otsikossa esiintyvä väite ei ole yhdenmukainen itse tarkistusosiossa esiintyvän väitteen kanssa. Kolme kertaa Faktabaari on lisäksi tarkistanut väitettä, jolle sen epämääräisyydestä johtuen ei voida yksiselitteisesti määrittää totuusarvoa.

Faktabaarin faktantarkistukset kuitenkin pääasiassa täyttävät asettamamme kriteerit. Faktabaari itse ilmoittaa sitoutuvansa kansainvälisen faktantarkistusverkoston periaatekoelmaan<sup>41</sup>, ja tämä myös näkyy analysoimienne laatukriteerien täyttymisessä. Faktabaari noudattaa alan standardeja. Käyttämämme kriteeristö ei kuitenkaan kerro sitä, onko tarkistustyö itsessään ollut onnistunutta, eli onko väitteille määritetty oikeanlaiset totuusarvot ja ovatko käytetyt lähteet olleet laadukkaita. Tämä edellyttää omaa tutkimustaan. Perusteet Faktabaarin työssä ovat kuitenkin hyvin suurelta osin kunnossa.

## Kirjallisuus

- Amazeen, Michelle (2013). *Making a difference?: A critical assessment of fact-checking in 2012*. New America Foundation, research paper, lokakuu 2013.
- Amazeen, Michelle (2015). Revisiting the epistemology of fact checking. *Critical Review* 27:1, 1–22.
- Amazeen, Michelle (2016). Checking the fact-checkers in 2008: Predicting political ad scrutiny and assessing consistency. *Journal of Political Marketing* 15:4, 433–464.
- Amazeen, Michelle (2017). Journalistic interventions: The structural factors affecting the global emergence of fact-checking. *Journalism*. Saatavilla: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1464884917730217> (luettu 11.5.2018).
- Graves, Lucas (2016a): Boundaries not drawn: Mapping the institutional roots of the global fact-checking movement. *Journalism Studies*. Saatavilla: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2016.1196602> (luettu 11.5.2018).
- Graves, Lucas (2016b). *Deciding What's True: The Rise of Political Fact Checking in American Journalism*. New York: Columbia University Press.
- Graves, Lucas (2017). Anatomy of a fact check: Objective practice and the contested epistemology of fact checking. *Communication, Culture & Critique* 10:3, 518–537.
- Graves, Lucas & Cherubini, Federica (2016). *The Rise of Fact-checking Sites in Europe*. Reuters Institute for the Study of Journalism Publications.
- Graves, Lucas; Nyhan, Brendan & Reifler, Jason (2016). Understanding innovations in journalistic practice: A field experiment examining motivations for fact-checking. *Journal of Communication* 66:1, 102–138.
- Haigh, Maria; Haigh, Thomas & Kozak, Nadine (2017). Stopping fake news: The work practices of peer-to-peer counter propaganda. *Journalism Studies*. Saatavilla: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2017.1316681> (luettu 11.5.2018).
- Hyvönen, Ari-Elmeri & Hämäri, K. Severi (2018). *Faktantarkistus Suomessa: Oppeja vuoden 2018 presidentinvaaleista*. Faktabaari. Saatavilla: <https://faktabaari.fi/assets/FiFakta2018.pdf> (luettu 14.5.2018).
- Lowrey, Wilson (2017). The emergence and development of news fact-checking sites: Institutional logics and population ecology. *Journalism Studies* 18:3, 376–394.
- Makkonen, Kimmo & Wiberg, Matti (2017). Faktantarkistuksen perusteet. Teoksessa: Wiberg, Matti (toim.). *Faktat ja politiikka*. Kunnallisalan kehittämissäätiö, julkaisu 7, 37–53.
- Marietta, Morgan; Barker, David & Bowser, Todd (2015). Fact-checking polarized politics: Does the fact-check industry provide consistent guidance on disputed realities? *The Forum* 13:4, 577–596.
- Muraja, Tuomas (2017). *Faktat tiskiin! Suomalaisen faktantarkistuksen käsikirja*. Helsinki: Tammi.
- Nieminen, Sakari & Wiberg, Matti (2018). Faktantarkistajat harhateillä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 3.4.2018 hyväksytty käsikirjoitus, ilmestymässä numerossa 83:5-6.
- Nieminen, Sakari; Raiskila, Miira & Wiberg, Matti (2017a). Faktantarkistuksen tietoteoriaa. *Politiikka* 59:4, 307–315.

- Nieminen, Sakari; Raiskila, Miira & Wiberg, Matti (2017b). *Faktat politiikassa*. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö.
- Nyhan, Brendan & Reifler, Jason (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. *Political Behavior* 32:2, 303–330.
- Nyhan, Brendan & Reifler, Jason (2015). The effect of fact-checking on elites: A field experiment on U.S. state legislators. *American Journal of Political Science* 59:3, 628–640.
- Raiskila, Miira; Wirén, Jutta & Rapeli, Lauri (2014). Presidenttien ja presidenttiehdokkaiden esittämien väittämien todenperäisyys puheissa ja vaaliväittelyissä. *Politiikka* 56:2, 143–148.
- Uscinski, Joseph (2015). The Epistemology of fact checking (Is still naïve): Rejoinder to Amazeen. *Critical Review* 27:2, 243–252.
- Uscinski, Joseph & Butler, Ryden (2013). The epistemology of fact checking. *Critical Review* 25:2, 162–180.
- Weeks, Brian (2015). Emotions, partisanship, and misperceptions: How anger and anxiety moderate the effect of partisan bias on susceptibility to political misinformation. *Journal of Communication* 65:4, 699–719.
- Wiberg, Matti (toim.) (2017). *Faktat ja politiikka*. Kunnallisalan kehittämissäätiö, julkaisu 7.

## Viitteet

- <sup>1</sup> <https://reporterslab.org/international-fact-checking-gains-ground/>
- <sup>2</sup> <http://www.poynter.org/2015/fact-checkers-of-the-world-unite/379716/>
- <sup>3</sup> <https://www.poynter.org/international-fact-checking-network-fact-checkers-code-principles>
- <sup>4</sup> <https://faktabaari.fi/faktabaarista/>
- <sup>5</sup> Tutkimuksemme on saanut rahoitusta Koneen säätiöltä ja Kunnallisalan kehittämissäätiöltä, mistä kiitämme.
- <sup>6</sup> <https://reporterslab.org/global-fact-checking-up-50-percent/>
- <sup>7</sup> <https://faktabaari.fi/faktabaarista/>
- <sup>8</sup> <https://faktabaari.fi/kuntavaalit/>
- <sup>9</sup> <https://faktabaari.fi/presidentinvaalit/>
- <sup>10</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/faktabaari-tasmensi-useita-vaitteita-suorien-tv-tenttien-aikana/>
- <sup>11</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kuntavaalit-puheissa-andersson-ja-sipila/>
- <sup>12</sup> <https://www.poynter.org/international-fact-checking-network-fact-checkers-code-principles>
- <sup>13</sup> Tutkimusaineisto on tekijöiden hallussa.
- <sup>14</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kasikirjan-7-luku-faktabaarin-arviointiaisteikko/>
- <sup>15</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kasikirja-faktabaari-suomalainen-joukkoistusta-hyodyntava-faktantarkistuspalvelu/>
- <sup>16</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/sisallysluettelo-faktabaarin-kasikirja/>
- <sup>17</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/8690-2/>
- <sup>18</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kasikirja-faktabaari-suomalainen-joukkoistusta-hyodyntava-faktantarkistuspalvelu/>
- <sup>19</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/ytp-jatteenpolttolaitokset-syovat-kierratysta/>
- <sup>20</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/rajamaki-lakiesitys-olisi-tarjonnut-ilmaiset-hiv-hoidot-venalaisille/>
- <sup>21</sup> <https://faktabaari.fi/eu/mentolisavukkeet/>
- <sup>22</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/kaisa-vakiparta-vuonna-2013-alaikaiselle-yksi-turvapaikka-perhesyista/>
- <sup>23</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/korhola-vuonna-2012-suomen-uusiutuvasta-energiasta-80-prosenttia-tulipuusta/>
- <sup>24</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/petrus-pennanen-ydinvoiman-ansiosta-ranskan-paastot-romahtivat-perati-60/>
- <sup>25</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/juha-sipila-suomen-veroaste-on-46-prosenttia/>
- <sup>26</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/skpn-vaيسانen-helsingin-yliaama-2016-oli-559-miljoonaa-euroa/>
- <sup>27</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/suomi-ruotsi-euro/>
- <sup>28</sup> <https://faktabaari.fi/eu/suomi-ruotsi-euro/>
- <sup>29</sup> <https://faktabaari.fi/eu/sveitsi-norja-menestyvat-eu-ulkopuolella/>
- <sup>30</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/sveitsi-norja-menestyvat-eu-ulkopuolella/>
- <sup>31</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/sotikoff-70-80-prosenttia-laeista-tulee-annettuina-brysselista/>

---

<sup>32</sup> <https://faktabaari.fi/eu/vaite-eu-maarasi-kilpailuttamaan-puolustusvoimien-lahes-70-miljoonan-euron-kuorma-autohankinnat/>

<sup>33</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/helsingin-sanomat-lontoossa-vieraillut-soini-libyasta-tulee-uhun-uusi-muutto-aalto-lasku-veronmaksajille/>

<sup>34</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/myytti-eun-budjetti-on-valtava/>

<sup>35</sup> <https://faktabaari.fi/eu/sveitsi-norja-menestyvat-eu-ulkopuolella/>

<sup>36</sup> <https://faktabaari.fi/fakta/myytti-eu-alistaa-jasenvaltiot/>

<sup>37</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kasikirjan-7-luku-faktabaarin-arviointiasteikko/>

<sup>38</sup> Varsinaisilla tarkistuksilla viitataan tässä jälkikäteen tehtyihin faktantarkistuksiin, erotuksena livenä toteutettavista faktantarkistuksista.

<sup>39</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/taysipaivainen-faktantarkistustyö-alkaa-joukkorahoituksen-turvin/>

<sup>40</sup> <https://faktabaari.fi/kasikirja-2-faktantarkistusprosessi/>

<sup>41</sup> <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/kasikirja-faktabaari-suomalainen-joukkoistusta-hyodyntava-faktantarkistuspalvelu/>